

Sport og international politik

DANSK GYMNASTIK I STALINISMENS GENNEMBRUDSFASE

AF

HANS BONDE

I 1931 oplevede dansk bevægelseskultur et internationalt gennembrud. Det år rejste et dansk gymnastikhold under ledelse af Niels Bukh på en turné, der gjorde dansk gymnastik¹ kendt langt uden for Danmarks grænser. Turen gik over Danzig til Sovjetunionen, Kina, Korea, Japan, Canada og USA.² 1931 var et dramatisk år, hvor stalinismen for alvor satte sit præg på Sovjetunionen med tvangskollektivisering og femårsplan.³ Samme år indledte japanerne med anneksionen af Manchuriet den militaristiske kurs, som kulminerede i deltagelsen i Anden Verdenskrig. De danske gymnaster havnede midt i disse stormagters turbulente udvikling.

Den 11. august rejste gymnasterne ind i Sovjetunionen. Turen gik over Leningrad til Moskva og videre gennem Sibirien til Novosibirsk. Den 30. august afsluttedes opholdet i Sovjet ved den manchuriske grænse. Gymnasterne var inviteret af »Det højeste råd for fysisk opdragelse«, som var værter undervejs.⁴ Ved ankomsten til Leningrad blev truppen modtaget af medlemmer af rådet, herunder lederen af Statshøjskolen for legemsøvelser i Leningrad, og den faste ledsager på turen Hr. Limberg. Dagen efter holdt gymnasterne deres eneste opvisning i Leningrad på et stadion for et stort, men ikke nøjere defineret antal mennesker. I Leningrad besøgte gymnasterne en jernvarefabrik med hvilepark, Sommerpalad-

¹ Omkring århundredskiftet var gymnastikken på højskoler og i forsamlingshuse blevet den centrale bevægelseskultur på landet. I 1920 grundlagde gymnastikpædagogen Niels Bukh Danmarks første gymnastikhøjskole i Ollerup på Sydbyn. Bukh havde revolutioneret den på landet dominerende svenske gymnastik ved at lægge vægt på smidighed, rytme og bevægelse.

² Hele rejsen varede fra 4/8 til 12/12 1931.

³ Den første femårsplan forløb 1928-32/33.

⁴ Den følgende faktuelle gennemgang af rejsens forløb bygger på E. Flensted-Jensen, Med Niels Bukh jorden rundt, Kbh., 1932 (forkortes FJ).

set, Alexanderpaladset og Revolutionsmuseet. I Moskva blev gymnasterne modtaget af den danske chargé d'affaires og vicekonsulen. I Kulturparken overværede 4-5 tusinde mennesker Sovjetrejsens mest succesrige opvisning. Den anden opvisning i Moskva foregik på et stadion for 8000 tilskuere, men blev en fiasko, da de højlydt gav udtryk for deres mangel på interesse. Derudover besøgte gymnasterne Kreml og Lenins Mausoleum, og uden for Moskva besøgte de hvileparken Kalinin, et »kollektivbrug« og en statssvinefarm. I Novosibirsk afholdt gymnasterne deres sidste opvisning i Sovjetunionen på et meget tyndt besat stadion, og udenfor byen besøgte de »kollektivbruget« Isdrava.

Gymnastisk blev rejsen til Sovjetunionen altså nærmest en fiasko. På et andet plan fik den imidlertid stor betydning. Det lykkedes nemlig gymnasterne at få indblik i væsentlige aspekter ved det frembrydende stalinistiske system. I aviser, film,⁵ interviews og efterfølgende lysbilledforedrag videregav Niels Bukh og 17 af de 25 gymnaster deres opfattelser af Sovjetunionen til den danske (landbo)offentlighed.⁶ Efter rejsen udkom bogen »Med Niels Bukh Jordan rundt« skrevet af én af deltagerne, skolelæreren og den senere leder af mange omrejsende gymnastikhold Erik Flensted-Jensen. Efter rejsen tog han på en omfattende foredragsturné for i billeder og ord at videregive sine indtryk.⁷ Bogen og gymnasternes artikler omhandlede i langt højere grad rejsens kulturelle og politiske aspekter end de gymnastiske. Beskrivelserne var i reglen velkrevne og spillede på det eventyrlige i at rejse til steder, som en ung dansker kun kunne drømme om. Læsernes indlevelse i gymnasternes færd forstærkedes ved, at mange af dem skrev til aviser i deres lokalmiljø.⁸

⁵ Den film gymnasten Marius Andersen optog blev efter turen forevist i danske kulturelle og pædagogiske institutioner. Inden rejsen som helhed var forbi, blev der vist glimt fra Sovjetturen i Ringsted Amt i en generel præsentationsfilm af Ollerupgymnastikken, Jvf. Ringsted Folketidende 19/10/31.

⁶ Der var 13 mandlige og 12 kvindelige deltagere på turen. Gennemsnitsalderen har været omkring de 20 år. Gymnasterne skrev til flere aviser, med Flensted som absolut topscorer. Han skrev til Dagens Nyheder samt 17 provinsblade, jvf. FJ s.152. Én af gymnasterne, Jens Boysen Møller, abonnerede på et internationalt pressebureau, som søgte at opfange pressedækningen i Danmark, USA og Canada. Det drejer sig om flere hundrede artikler, som fortsat befinder sig hos ham. Mange af disse findes også i arkivet på Gymnastikhøjskolen i Ollerup. Jeg har valgt at citere et fåtal af gymnasterne, men med mindre andet er nævnt som udtryk for generelle holdninger.

⁷ Flensted levede af indtægterne fra formidlingen af rejsen i flere år, jvf. hans bog *Mit liv og mine rejser*, Kbh., 1983, s.36. Flensteds bog om rejsen udkom på Gyldendals Forlag og blev markedsført i flotte, instruktive brochurer med mulighed for subscription. Den udkom i 12 hæfter à 65 øre (*Dansk Bogfortegnelse for årene 1930-1934*, s. 212) og samlet som bog i mindst 14.700 eksemplarer og kunne f.eks. bruges som konfirmationsgave.

⁸ Søllerød Tidende, 29/8/31.

I denne artikel er den symbolske dimension central. Det vil sige, at det ikke er det som »virkelig« skete i Sovjetunionen, som er i fokus, men det billede af Sovjetstaten, som skabtes via gymnasternes formidling til den danske offentlighed. Gymnasternes beskrivelser ses også som kilder til den politiske horisont hos landboungdommen, især den mere boglige del, som kunne læse og skrive.⁹

Mange danskere ikke mindst blandt landboerne har som led i den udbredte antikommunisme været mere end villige til at tro det værste om Sovjetunionen.¹⁰ I gymnasternes konfrontation med den sovjetiske kultur kan denne holdning klart aflæses. Dog har der blandt gymnasterne som i den danske offentlighed generelt været usikkerhed om, hvad de store omvæltninger betød, og der har manglet pålidelige informationer om, hvad der foregik. Mange af de direkte informationer fra ophold i landet stammede fra officielt indbudte delegationer. De kommunister, som skrev om Sovjetunionen i slutningen af 1920'erne og i 1930'erne, var blinde overfor styrets negative sider. Som modvægt udkom der fra konservativt og socialdemokratisk hold stærkt Sovjetkritiske skrifter.¹¹ Rejse-skildringerne og hele beskrivelsen af Sovjetunionen var altså polariseret, hvilket har efterladt en tvivl hos den kritiske læser. Det er på denne baggrund, at de danske gymnasters skildringer skal læses. Gymnasterne var jo ikke i Sovjet af politiske grunde. De fik derfor en troværdighed, som de mere utilslørede partsindlæg ikke havde. Beretningerne er mig bekendt de eneste øjenvidneskildringer af landboere, der i det stalinistiske systems etableringsfase skrev direkte til den danske landbooffentlighed.

Sovjetunionen var ret isoleret fra sportsligt samkvem med vestlige nationer fra 1917 og helt frem til efter Anden Verdenskrig. Det beroede bl.a. på den sovjetiske statsledelses angst for borgernes kontakt med udlandet. Dertil kom, at hverken de vestlige regeringer eller den store socialdemokratiske arbejdersportsbevægelse ønskede forbindelser til Sovjetunionen.¹² Kontakten med de danske gymnaster, som var på vej

⁹ Landboerne dominerede klart blandt de 13 mandlige gymnaster. 9 var landmænd, 2 skolelærere, 1 smed og 1 teglværksarbejder, jvf. Idrætsbladet, 19/12, 31.

¹⁰ Om modviljen mod kommunismen hos toneangivende grundtvigianske højskoleforstandere, se H.S. Nissen, *Folkelighed og frihed 1933. Grundtvigianernes reaktion på modernisering, krise og fascisme*, i: *Dansk identitetshistorie*, (red. O. Feldbæk), bd. 3., Kbh., 1992, s. 595.

¹¹ Jvf. M. Thing, *Kommunismens Kultur*, bd. 2, Kbh., 1993, s.922-23 og 935-36.

¹² Den sportslige isolation blev næsten kun brudt af samkvem med organisationer indenfor den »røde sportsinternationale« RSI. I løbet af 1920'erne var fodbold den eneste sportsgren i hvilken Sovjet konkurrerede med andre nationale mandskaber, hovedsagelig skandinaviske. I løbet af 1930'erne voksede den internationale kontakt, idet Sovjet spillede

mod international berømmelse, kan derfor ses som en lille åbning i en ellers ret lukket sportskultur.

I den historiske forskningsdiskussion opereres der ofte med en modsætning mellem politisk historie og kulturhistorie, hvilket kan være en kunstig modsætning. Det er mit håb med artiklen at pege på, at det kulturfænomen, som udgjorde Niels Bukhs gymnastik i mellemkrigs-tiden, udfoldede sig på et nationalt og internationalt niveau, hvor den konstant blev hvirvlet ind i politiske dramaer. Dette skete ikke mindst fordi Bukh selv ønskede at bruge gymnastikkens stærke symbolkraft og egen berømmelse til en direkte politisering.

Hvilket billede af det sovjetiske samfund gav gymnasterne den danske offentlighed? Hvad udtrykte disse forestillinger om landbougdommens horisont? Hvilke udtryk for dansk national identitet fremkom ved mødet med den sovjetiske kultur? Hvordan indgik den danske gymnastik i den stærkt politiserede stalinistiske atmosfære? Et spørgsmål der kun antydningvis vil blive berørt er: Hvad ønskede Sovjetregimet at bruge de danske gymnaster til?¹³

Hvor skulle de hen og hvorfor rejste de?

Dette spørgsmål blev rejsens store gåde. I bogen om gymnastikturen blev det et refræn, som pirker til læserens nysgerrighed og medfølelse. Spørgsmålet stammede fra det gentagne møde med mennesker, der opholdt sig i toge og på stationer med en del af deres indbo.¹⁴ Synet af disse mennesker viser, at myndighederne især udenfor storbyerne Moskva og Leningrad og ikke mindst i forbindelse med togtransporten ikke havde styr på, hvad gymnasterne fik at se.¹⁵

mod Bulgarien, Tjekkoslovakiet, Schweiz og Tyrkiet. Gymnasterne overværede således en landskamp mod Tyrkiet. Artiklens henvisninger til den sovjetiske sportskulturs historie bygger alene på J. Riordans klassiske værker *Soviet Sport*, Oxford, 1980 og samme: *Sport, Politics and Communism*, Manchester, 1991. Riordan er den største kender af sovjetisk sportshistorie udenfor det tidligere Sovjets grænser. Han meddeler i brev til undertegnede af september, 1995, at han ikke på noget tidspunkt er stødt på omtale af Sovjetrejsen i forskningen.

¹³ En inddragelse af russisk kildemateriale ville kunne belyse dette spørgsmål, men ligger uden for min sproglige og arbejdsmæssige formåen. Der ligger her en spændende opgave for eksempel for en russiskstuderende.

¹⁴ Konfrontationen med de nødlidende bønder blev forstærket ved den dårlige situation for passagertransport, der gjorde, at gymnasterne ikke fik en separat vogn, men måtte dele vogn med menige russere. Togene kørte så langsomt, at der var rig lejlighed til at studere folkelivet på stationerne.

¹⁵ På rejsen gennem Sibirien så gymnasterne en koncentrationslejr: »Vi kom forbi store landbrug, der tilsyneladende blev drevet som tvangsarbejdsanstalter. Derpå tydede i alt fald de mange høje tårne, der var besat med væbnede vagtposter«, FJ s.70. På vej mod den

På vej til Leningrad så gymnasterne landmænd, der tog afsked med deres familier kun med en bylt på ryggen. Flensted funderede over deres skæbne:

»Måske skulle disse rejsende bønder ind til byen for at handle med deres varer, eller måske skulle de bort til andre arbejdspladser. Det er ikke nemt at sige; men ved at se på flere af de forslidte kvinder, der på stationen tog afsked med deres mænd eller børn, fik jeg dog en underlig medfølelse fornemmelse af, at det ikke var godt at vide, hvornår de skulle se deres kære igen.«¹⁶

Især i kupéerne på rejsen gennem Sibirien og på stationen i Novosibirsk blev gymnasterne konfronteret med subsistensløse sovjetborgere. Gymnasten Ester Skriver skrev, at

»på banegården, om man kan kalde et gammelt, ildelugtende træhus sådan, mødte der os et ganske uforståeligt syn. Her lå nemlig i hundredvis af mennesker i det bare sand. Gamle mænd og kvinder, unge, pjaltede knøse, mødre med spædbørn lå der i en stor snavset klump. Her ligger de ikke for nogle få timer. Nej, mange dage bliver de på stedet og venter på, at de måske en skønne dag kan slippe bort med et tog og kan komme til andre egne.«¹⁷

Flensted skrev:

»To gange var jeg nede på stationspladsen, Én gang ved dag og én gang ved nat. Der var stadig lige fuldt af mennesker. De kunne vente i ugevis, undertiden i månedsvi på at erhverve sig en kneben plads i et eller andet overfyldt tog, der skulle føre dem – ja, hvem ved hvorhen. De lå i alle kroge, såvel som midt på pladsen og drev på deres sække og kasser.«¹⁸

Flensted søgte efter informationer om baggrunden for disse menneskers ulykke. Han spurgte Hr. Limberg og det lykkedes også at komme i snak med nogle tyske krigsfanger, »der var blevet i Sibirien. De var meget ængstelige for at tale noget videre med mig af frygt for eventuelle spioner«. Flensted følte dog ikke, at »jeg derved kunne danne mig nogen virkelig begrundet mening om årsagen til, at de mange bønder brød op fra deres hjem for med alle deres tarvelige ejendele at rejse bort til andre

manchuriske grænse blev gymnasterne nervøse over gentagne gange at se ødelagte, brændende jernbanevogne, jvf. M. Gudiksen, Fyns Stiftstidende 7/10/31.

¹⁶ Det er sandsynligt, at disse mænd søgte mod byerne eller Sovjets nye byggepladser efter at være blevet fordrevet fra deres ejendom (ifølge professor Bent Jensens kommentar til undertegnede i brev af 25/1, 1994).

¹⁷ E. Skriver, Fyns Venstreblad, 16/9/31.

¹⁸ FJ s. 66. I Flensteds bog understregedes alvoren via fotografier af de nødstedte mennesker.

egne«: Var det »nomadeblodet«, en reaktion på tørke, en fristelse til at arbejde i Sibiriens nye miner og fabrikker, eller »var de blevet sat fra hus og hjem, fordi deres marker skulle lægges ind under nyoprettede statslandbrug, hvor de ikke brød sig om at ernære sig ved daglejertjeneste på deres egen jord?«. ¹⁹

Andre af gymnasterne var mere kategoriske. Lisbeth Lange hævdede, at »det var folk, som af regeringen dels var lokkede, dels tvungne til at forlade landbruget og søge ind til fabrikkerne og minerne«. ²⁰ Svend Ludvigsen skrev efter ankomsten til Novosibirsk, at

»ikke sjældent mødte vi Soldater med skarpladte revolvere komme med en lille flok lasede mænd og kvinder mellem sig. Det var landbrugere, der var blevet jaget fra hus og hjem, fordi de ikke ville indordne sig under de forhold, som kollektiv landbrug fordrer. Var de alt for trodsige, fortalte man os, blev de simpelthen skudt eller sendt op i skovene, hvor de måtte arbejde for næsten ingenting. Disse mennesker var efter vores mening helt forurettede, men således er Rusland nu engang blevet«. ²¹

Det som Niels Bukh og gymnasterne overværede var i stalinistisk terminologi »likvideringen af kulakkerne som klasse«. ²² I forbindelse med den forcerede industrialisering besluttede magthaverne, at landbruget skulle »kollektiviseres« for at sikre stabile fødeleverancer til hæren og til arbejderne indenfor den stærkt ekspanderende industrisektor. Dette medførte fra 1930 et voldsomt angreb på bondestandens livsnerve, selvejerbruget. Især blev kulakkerne ('storbønderne'), der i dansk sammenhæng bestemt ikke var særlig store, udsat for partiets terror. Omkring 4½ million mennesker blev frataget deres jord og mange blev forvist til fjerntliggende områder. ²³

Gymnasterne var uden at vide det havnet i Sovjetunionen på et tidspunkt, hvor virkningerne af tvangskollektiviseringen var på sit højeste. ²⁴

¹⁹ FJ s. 70.

²⁰ Odder Dagblad, 15/9/31.

²¹ Svend Ludvigsen i Randers Amtsavis, 17/9/31.

²² Artiklens oplysninger om Sovjetunionens økonomiske og sociale historie bygger på Alec Nove's klassiske værk *An Economic History of the Soviet Union*, New York, 1988, opr. 1969.

²³ Kulakdefinitionen var meget plastisk. For eksempel blev også såkaldte »ideologiske kulakker« fordrevet. Det var personer, der uanset deres brugs størrelse udrykte modvilje overfor at blive tvangskollektiviseret.

²⁴ Fra juni 1930 til juni 1931 steg antallet af tvangskollektiviserede husholdninger fra 23,6% til 52,7% og i juni 1932 til 61,5%. De definatoriske »kulakker« var blevet fjernet i 1930, så angrebet blev efterhånden rettet mod en mere diffus gruppe af »kulakker og velstående bønder«.

Omkring 1931 var landbrugets situation præget af krav om tvangsaflevering af korn til staten, mangel på foderstoffer, underernæring og bøndernes panikagtige nedslagtning af besætninger for at undgå ekspropriation.

Tvangskollektiviseringen

De danske gymnaster var delt på spørgsmålet, om kollektiviseringen foregik ad frivillighedens vej. Efter at gymnasterne havde besøgt et »kollektivbrug« udenfor Moskva, fortalte Flensted, at »I de kollektive brug ejes jorden endnu af bønder, som frivilligt har sluttet sig sammen og nu dyrker deres marker i fællesskab«. ²⁵ Truppen fik også forevist »kollektivets« skolehjem med buttede, glade børn, der viste gymnastik og sang »Internationale« for gymnasterne. ²⁶ I modsætning til dette skønmaleri havde Herdis Kirkegaard af en russisk bonde, der kunne lidt tysk, fået oplyst, at »bonden bliver tvunget ind i de kollektive brug. Alt, hvad han havde sparet sammen, blev taget fra ham, og hvis han havde en gård i god drift, beslaglagde Sovjet den, og hele familien blev ført til fællesbrugene, hvor de måtte arbejde for næsten ingen løn. Desuden fortalte han, at der herskede stor utilfredshed blandt landbobefolkningen«. ²⁷

Efter besøget i kollektivbruget besøgte truppen en statssvinefarm, hvor ifølge Niels Bukh

²⁵ Flensted, Vendsyssel Tidende, 22/9, 31. Flensted skriver videre, at i dette brug var den »frivillige kollektivisering« karakteriseret ved, at der den 1. april (hermed menes der sandsynligvis april 1930, hvor der under indryk af en momentan slappelse i partiets linje foregik en stor udvandring fra kollektivbrugene, HB) var 46 familier, mens der »nu« (i august 1931) var 692, der »frivilligt har sluttet sig sammen... kun 24 bønder har endnu foretrukket at dyrke deres korn på egen hånd«. I Flensteds bog (s. 52) er tallet for familier, der frivilligt har tilsluttet sig kollektivbrugene ikke 692, men 182. Flensted har uden tvivl sammenblandet antallet af enkeltpersoner med antallet af familier i sin avisartikel. Grete Funck omtalte kollektiviseringen således: »182 familier har slået sig sammen og valgt deres præsident« (Møns Føkeblad, 16/9/31), jvf. også Asta Heller i Næstved Tidende, 17/9/31.

²⁶ Flensted, Århus Amtstidende, 8/9/31. Gymnasterne tog kraftigt afstand fra tendensen til »børnekollektivisering«, det vil sige, at staten overtog dele af småbørnsopdragelsen. En del af denne kritik ramte former for børneinstitutionsliv, som er helt almindeligt i Danmark i dag, jvf. Jørgen Jørgensen i Dybbøl Posten, Sønderborg 26/9/31. Heri hed det om et kollektivbrug, at: »Kvinderne arbejdede lige så meget som mændene. Derfor blev børnene under arbejdstiden anbragt i en børnehave, hvor de hele tiden var under opsyn, og hvor de blev passet og plejet efter bedste evne«.

²⁷ Herdis Kirkegaard i Ålborg Amtstidende 20/9/31, jvf. også M.V. Andersen i Svendborg Amtstidende, 24/9/31.

»en inspektør og mange 'arbejdskammerater' havde opsyn og arbejde med en mængde søer...

Landbrug som dem man viste os, kan i hvert tilfælde ikke i en nær fremtid blive en rigdomskilde for landet, thi de var præget af udygtighed og uorden. Overfor statssvinefarme kan kommissioner nok bestemme, at f.eks. 1000 søer skal få 30.000 grise årligt, men tvinge disse til at leve uden mælk efter fravænnings og udelukkende af indholdet fra Moskvas affaldsbeholdere, det ligger udenfor kommissionernes rækkevidde. De fleste grise døde da også eller burde dø, thi de var for ødelagte af menneskenes uforstand til at blive rentable«. ²⁸

På den sidste del af rejsen i Sovjetunionen blev gymnasterne kørt ud til en stor landsby ved navn Isdrava, hvor landbruget var »kollektiviseret«. Flensted skrev, at »midt i byen ligger mejeriet, der kun består af et par små rum, Her viste man os med stolthed en centrifuge så stor som en kødhakkemaskine og fortalte os, at en ko den bedste tid kunne give 5-7 liter mælk om dagen«. ²⁹ Gymnasterne drog sammenligninger med dansk landbrug, som de mente var et halvt til et helt århundrede forud. De havde kun hån til overs for tanken om, at Sovjetunionen kunne blive en trussel for dansk landbrug på verdensmarkedet, ikke mindst for bacon-eksporten til England. ³⁰

Overfladisk betragtet kunne der synes at være et slægtskab mellem sovjetisk »kollektivdrift« og dansk andelsbevægelse, men »Vi besøgte i dag et russisk landbrug, et kollektivt landbrug, som russerne kalder det. Noget i retning af den danske andelsbevægelse, men også kun noget i retning af det. Det var noget sløjt noget at se på«. ³¹ I øvrigt var russerne »stærkt interesserede i at høre om de danske gårde og om arbejdet der, både på den fælles drift og det andet sted, vi var, på Statens Svinefarm«. Ester Skriver sammenlignede med danske forhold og konkluderede, at »Hvad landbruget angår, så ønsker jeg blot, at alle russiske bønder kunne komme hjem og se vort statshusmandsbrug«. ³²

Holger Jørgensen konkluderede, at bønderne ikke synes »at være i besiddelse af den energi, som præger fabriksarbejderen, der er opildnet

²⁸ Niels Bukh, Brev til gamle elever, Årsskrift for Gymnastikhøjskolen, 1931, s. 68.

²⁹ Flensted, Viborg Stifts Folkeblad, 1/10/31.

³⁰ I filmen om »jordomrejsen« vises der ifølge tekstningen »Fabrikker, Børnehjem og kollektive Landbrug«, som vi besaa, men fandt alt andet end opmuntrende«. Derefter en efter datidens danske standard gammeldags hestevogn efterfulgt af nogle børnehjemsbørn, der laver primitiv gymnastik under Bukhs kommando. »Alt ser meget fattigt, gråt og rodet ud, og børnene ser meget tynde ud med udstikkende skulderblade«. Endelig vises der, givetvis fra et kollektivbrug, et billede af en primitiv træplov.

³¹ Herdis Kierkegaard i Ålborg Amtstidende, 6/9/31.

³² Fyns Venstreblad 23/8/31.

i arbejdet for femårsplanen. Bønderne og arbejderne på landet i Rusland er den del af befolkningen, der kues mest i tiden«. ³³

Femårsplaner og potemkinkulisser

I de sovjetiske storbyer blev gymnasterne udsat for endnu kraftigere propaganda end på landet. På trods af at de sovjetiske værter havde kontrol med, hvad gymnasterne så i Leningrad, blev opholdet et lærestykke i klasseforskelle. Gymnastikpigen Musse Gudiksen fortalte sarkastisk, at værterne adskilte sig fra togturens forhulede russere »ved at være påklædte«. ³⁴ Og maden var »svimlende god« i forhold til den uappetitlige føde, hun havde indtaget tidligere på turen. »Dette vort første måltid var næppe karakteristisk for et land, hvor maden eller manglen derpå er hovedemnet i enhver samtale«. ³⁵

I Leningrad besøgte gymnasterne en stor jernvarefabrik, hvor der produceredes dampkedler og turbiner. Musse Gudiksen skrev: »Og det blev os fortalt, at det arbejde, der skulle udføres på denne måde for femårsplanens udførelse, allerede var færdigt, og det havde kun taget 2 ½ år«. ³⁶ Flere af gymnasterne refererede oplysninger om planens resultater ret ukritisk, men deres professionelle gymnastikblik gjorde dem skeptiske, da de overværede jernvarearbejdernes gymnastik. Flensted skrev, at »mange af os havde en fornemmelse af, at gymnastikken var et paradenummer«. Han fandt den »mangelfuld, nærmest værdiløs, ja måske endog for visse øvelsers vedkommende skadelig på grund af de mindre heldige omgivelser. En ung mand stod oppe på en kasse og ledede arbejdet, der i det væsentlige bestod af slatne knæbøjninger, lidt viften med hænderne og en uendelighed af dybe ind- og udåndinger her i det maskinfyldte lokales kvalme luft, der var mættet med støv og dunster«. Særligt hæftede han sig ved en ung hulbrystet kvinde, som »hulkende« måtte opgive at gennemføre øvelserne: Flensted skønnede at kvinden led af tuberkulose, der »desværre skal være en ret udbredt sygdom i Rusland på grund af de dårlige hygiejniske forhold«. ³⁷ I for-

³³ Skønt Holger Jørgensens karakteristik er korrekt, skal det understreges, at også den sovjetiske arbejderklasse var under voldsomt pres i form af indførelsen af pas, der bandt dem til deres arbejdsplads og hårde straffe i tilfælde af skulkeri.

³⁴ M. Gudiksen, Holbæk Amts Venstreblad, 17/9/31.

³⁵ FJ, s. 36. En del aviser bragte gymnasternes fotos af de lange køer udenfor fødevarerbutikkerne.

³⁶ Holbæk Amts Venstreblad, 17/9, 31, jvf. også FJ, s. 41.

³⁷ FJ s. 27. Den såkaldte »produktionsgymnastik« blev indført på masseplan i virksomhederne ved iværksættelsen af den første femårsplan i 1928. Gymnastikken udførtes i arbejds pauserne.

bindelse med fabrikken var der oprettet en hvilepark for arbejderne, som gymnasterne besøgte, og de blev fortalt, at dette tillige gjaldt 55 andre fabrikker i Leningrad. I parken var der et stadion med boldbaner, gymnastiksale og klubhuse med forsamlingslokaler, hvilket imponerede gymnasterne.³⁸

Overalt på deres rejse så gymnasterne propagandabilleder for femårsplanen.³⁹ Dette gjaldt også både indenfor og udenfor jernvarefabrikken. Især lagde gymnasterne her mærke til »et kæmpemæssigt brandrødt femtal båret oppe af en stærk og senet arbejderhånd og med imponerende billeder af Sovjetunionens ypperste industrianlæg indlagt i den røde farve«. ⁴⁰ I filmen om rejsen blev der vist en del propagandabilleder, hvilket uden tvivl har virket plåt og provokerende på et dansk landbopublikum. For eksempel vises der en scene med en plakat med soldater, der tilsyneladende peger på en karikatur af en »kapitalist«. Dernæst ser man en kæmpe Leninstatue med løftet arm efterfulgt af fabriksarbejdere, der dyrker gymnastik. Endvidere et vægmaleri og endnu en kapitalistkarikatur ved siden af en meget stor flaske.⁴¹

I Leningrad besøgte truppen Sommerpaladset og Alexanderpaladset. Igen var det Flensted, som var mest modtagelig overfor værternes budskab: »I det gamle Sommerpalads...spadserede vi igennem 32 sale, den ene mere pragtfuld end den anden, og vi fik her en lille anelse om, hvorfor folk ikke længere ville finde sig i tyranniet«. ⁴² Hos Musse Gudiksen lå sympatien hos zarfamilien. Hun hæftede sig ved den dør i Alexanderslottet »ad hvilken den sidste russiske Czar, Nicolaj II, blev ført ind som dreng, og døren, ad hvilken han med sin familie blev ført bort«. ⁴³ Én af gymnasterne hæftede sig ved propagandaen mod zarkroningerne: »Morsomt nok fandtes her statistiske optegnelser over, hvor meget sådan en festlighed kostede«. ⁴⁴ I omtalen af besøget i Leningrads Revolutionsmuseum var det igen Flensted, der lå nærmest det officielle sovjetiske

³⁸ Grete Funck i Møns Folkblad, 16/9/31.

³⁹ I sin bog viste Flensted et fotografi af et monument over femårsplanen og skrev: »De russiske propagandaplakater for femårsplanen er utallige. Her ses en futuristisk statistik over nogle af de hidtil opnåede resultater. Dette mærkelige stillads er opstillet i hvileparken »Kalinin« i nærheden af Moskva«, FJ s. 60.

⁴⁰ FJ s. 41.

⁴¹ Propagandaen havde den modsatte effekt på gymnasterne, f.eks. på M.V. Andersen, der udtrykte sin afsky overfor »de forfærdeligste billeder og plakater mod religionen og de forskellige kapitalistiske lande – disses frygt for det nye Rusland, som efter alle plakater at dømmes skulle være i en rivende udvikling«, Svendborg Amtstidende, 24/9/31.

⁴² FJ s. 27.

⁴³ Musse Gudiksen i Holbæk Amts Venstreblad, 17/9, 31.

⁴⁴ Grete Funck i Møns Folkeblad, 16/9/31.

standpunkt,⁴⁵ idet han omtalte museet ud fra »dets utal af billeder og statistiker over fortidens rædsler, revolutionens blodige sejre og femårsplanens gigantiske resultater«. ⁴⁶

Den mest positive oplevelse på Sovjetturen var gymnasternes besøg i hvileparken »Kalinin«, som lå i en skovegn et stykke udenfor Moskva.⁴⁷ Her sang en større forsamling russere for dem, og det var med Flensteds ord »betagende at høre det mægtige brus af stemmer, der fyldte det store rum, og ligeledes at se dette hav af ansigter, der lyste af begejstring. – Vi fik en underlig følelse af, at der her var stærke skuldre og enig vilje til at hjælpe med til at bære det nye Rusland frem«. ⁴⁸ Musse Gudiksen bemærkede dog, at »ved præmier, feriebelønninger og sådanne rekreationsophold opmuntres sovjetarbejderne til større arbejdsydelse«. ⁴⁹ I et tilbageblik formulerede Flensted sig på sin typisk forsigtige måde: »Det er muligt, at disse såkaldte rekreationsophold også benyttes som belønninger til mennesker, der har indlagt sig fortjeneste overfor kommunismen, men jeg har ingen faste holdepunkter for at hævde dette, kun rygter«. ⁵⁰

I Novosibirsk blev gymnasterne udsat for det mest dræbende eksempel på politisk propaganda på deres tur. De var blevet bedt om at give en kort demonstration af deres gymnastik, men måtte inden da høre på otte »bloddryppende« foredrag om Sovjetsystemets fortræffeligheder. Flensted konkluderede, at »i femårsplanens frontdistrikter er befolkningen rødest eller i alt fald ledelsen. Selv en flok danske gymnaster kan benyttes i agitationens tjeneste«. Selve opvisningen som fandt sted den følgende dag blev overværet af »en 30 stykker hist og her«. I øvrigt var stadion »fuldt af modbydelige plakater og træ- eller papfigurer af republikkens ledende mænd i naturlig eller overnaturlig størrelse«. ⁵¹

⁴⁵ Måske skyldes dette, at Flensted-Jensen som skolelærer og forfatter til den officielle bog om rejsen plejede tæt omgang med værterne, hvilket har givet ham flere informationer, men også en større identifikation med deres perspektiv.

⁴⁶ Grete Funck karakteriserede ligeud både revolutionsmuseet og kulturparkerne som propaganda, Møns Folkeblad, 16/9, 31, jvf. også N. Bukh, Årsskrift, Gymnastikhøjskolen, 1931, s. 67ff.

⁴⁷ Jvf. Bukh, op.cit., s. 69. Gymnastikgruppen blev også i forbindelse med besøget i Leningrad forevist hvilehjem for arbejdere på en ø i Nevafloden. Det indgød Niels Bukh og gymnasterne en mærkelig fornemmelse at se, at det var gamle rigmandsvillaer og paladser, som nu var blevet forvandlet til beskidte hjem fyldt med ramponeret luxusinventar, jvf. FJ s. 38f.

⁴⁸ Flensted i Århus Amtstidende, 8/9, 31. Musse Gudiksen nød at høre beboerne synge »Den røde hærs nationalsang«, Fyns Stiftstidende, 18/9, 31.

⁴⁹ Holbæk Amts Venstreblad 17/9,31.

⁵⁰ FJ s. 38f.

⁵¹ FJ s. 68.

En sjælden gang lykkedes det for gymnasterne at komme i samtale med menige russere, der kunne lidt tysk. Én af gymnasterne fik følgende profeti af en »jævn sovjetisk arbejder«: »Hvem ved, hvad der vil komme? Nogle gætter på hungersnød, andre på revolution«. ⁵² Efter ankomsten til Japan lykkedes det gymnasterne ved en festmiddag at tale med en systemkritisk russer, »der som diplomat havde forladt Rusland før krigen, og nu aldrig mere ville vende tilbage til sit fædreland«. Han fortalte »om sine to søstre derhjemme i Rusland, som han vidste led stor nød, men som han var ganske ude af stand til at komme i forbindelse med. En tone af skræk og foragt for sit fædreland lå i hvert ord, han sagde. Denne samtale gjorde et dybt indtryk på os, dette forstenede udtryk i denne russers ansigt glemmer vi aldrig«. ⁵³

Gymnasterne var ganske klar over, at de blev udsat for propaganda: »Det var to skarpe modsætninger, vi her stod overfor. De steder og virksomheder, vi besøgte under officielt førerskab, var alle velholdte og førsteklasses... var man uden officiel førerskab, så man straks noget andet, og overalt var elendigheden åbenlys«. ⁵⁴ Musse Gudiksen konkluderede på sit ophold i Sovjetunionen, at truppen måske ikke så meget var inviteret for sine idrætslige talenter, men mere som et propagandamid- del: »Selv om vi kun har set overfladen af Sovjetrusland, har vi dog tydeligt mærket og erfaret, at hele den kommunisme, som besjæler dette vældige rige, kun er et uhyggeligt og umenneskeligt tvangssystem. Og jeg er forvisset om, at intet samfund i hele verden har en så ynkelig, under- kuert og intetsigende befolkning. Og – hvor meget af Sovjetunionens store gæstfrihed mod os, der er ofret på propagandaens alter – véd vi ikke!«. ⁵⁵

Et så negativt slutfacit kunne Flensted ikke tiltræde. I en konklusion på Sovjetturen skrev han, at gymnasterne »havde set, hvor langt befolk- ningen i mange henseender står tilbage for de vesteuropæiske landes indbyggere. Elendigheden forekom os mange steder så stor, at det næsten var os ubegribeligt, at mennesker kunne leve under sådanne forhold. Alligevel er jeg tilbøjelig til at tro, at folk i almindelighed er jævnt godt tilfreds med deres livsvilkår. Når man vil prøve at forstå dette, må man tænke på, hvilken fortid den nuværende generation har at se

⁵² Jørgen Jørgensen i Dybbøl-Posten, 26/9,31. I 1933 kulminerede landbrugskrisen i den store hungerkatastrofe med millioner af bønders død.

⁵³ Skive Folkeblad, 6/11,31.

⁵⁴ Herdis Kierkegaard i Ålborg Amtstidende, 20/9,31.

⁵⁵ Fyns Stiftstidende, 7/10, 31.

tilbage på, Zardømmet, en verdenskrig, en revolutionstid, en hungerperiode«. ⁵⁶

Dannebrog møder internationale.

De danske gymnasters besøg i Sovjet blev et møde mellem en nationalt orienteret dansk kultur og en i hvert fald på det agitatoriske plan internationalistisk sovjetkommunisme. Niels Bukh så sig selv som Danmarks store fanebærer i udlandet, og i forordet til bogen om »jordomrejsen« skrev han, at målet med turen var at »at gøre Danmark større« og at sætte et dansk præg på ungdomsarbejdet blandt de folk, truppen kom i forbindelse med. Den faste brug af flag ved ind- og udmarch, nationale sange og udvælgelsen af blonde, »nordisk« udseende gymnaster udtrykte gymnastiktruppens danske oprindelse. ⁵⁷

Ved besøget i Sovjet skabtes to myter, ⁵⁸ som fik betydning for selvforståelsen blandt gymnastikhøjskolens elever i 1930'erne. ⁵⁹ Inden afrejsen fra Danmark havde Niels Bukh modtaget et brev fra det danske udenrigsministerium, som bad Niels Bukh tage hensyn til, at det ikke var skik og brug i Sovjetunionen, at der ved idrætsopvisninger blev båret nationalt flag eller sunget nationale sange. Allerede ved den første opvisning i Leningrad anmodede de sovjetiske værter Niels Bukh om ikke at marchere ind på stadion under Dannebrog, fordi »det ikke ville falde i det russiske publikums smag«. ⁶⁰ Ifølge Bukhs eget udsagn »fik jeg dem dog til sidst til at indse, at hvis de overhovedet ønskede at se et andet lands produkt, så måtte det vises med dette lands varemærke, som i dette tilfælde var flaget«. ⁶¹ Ifølge Flensted fik truppen tilladelse til at marchere

⁵⁶ FJ s. 72.

⁵⁷ FJ s. 1. To i den danske offentlighed senere stærkt feterede smukke, lyshårede gymnastikpiger, Herdis Kierkegaard og Lisbeth Lange var placeret på det officielle holdbilledes midterakse lige foran flaget. Ifølge flere af de gymnaster, som jeg har interviewet, udvalgte Niels Bukh bevidst lyshårede piger med »dansk/nordisk look« til sine opvisningshold.

⁵⁸ Det mytebegreb der her anvendes er inspireret fra antropologien, herunder ikke mindst Claude Levi-Strauss (*Anthropology and Myth, Lectures and Papers, 1951-82, Oxford, 1987*). Myten er her et omfattende betydningssystem, som giver mennesker indenfor en kultur fælles referancerammer og følelser af mening og samhørighed. Myten er derfor ikke som i dagligsproget på forhånd defineret som falsk.

⁵⁹ Over 4.000 elever gik på gymnastikhøjskolen i løbet af 1930'erne. Stadig i dag indgår myterne som en del af argumentationen mod, at Niels Bukh var fascineret af nazismen, idet der blandt en del ældre elever opereres med en absolut modsætning mellem dansk sindelag og sympati for nazismen.

⁶⁰ FJ s. 44f. Ifølge Flensted-Jensen var stadion »indrammet af en kreds af smagløse, ækle propagandafigurer og opslag«.

⁶¹ Niels Bukh i Møns Folkeblad, 3/12/31.

ind under Dannebrog, men på eget ansvar, idet »vore værter ikke ville stille nogen som helst garanti for hvad der kunne ske, når vi viste os for et russisk publikum under et nationalt flag – tilmed et korsbanner«. Efter at et militærorkester havde spillet »Internationale«, marcherede gymnasterne ind med Dannebrog i spidsen, idet de sang den stærkt fædrelandskærlige og martialske sang »Vaj højt, vaj stolt«:

»Vaj højt, vaj stolt og frit, vort flag
med dugen hvid og rød!
og vidn, vor sag er Danmarks sag!
Vi vil ej savnes på den dag,
da terningen om liv og død
skal rulle i dit skød!«

De russiske tilskuere reagerede ikke negativt på det danske flag. Faktisk var de først »knusende ligeglade« og stærkt urolige, men efterhånden som opvisningen skred frem, blev de ifølge Flensted mere og mere optaget af det de så.

Den anden konfrontation omkring flaget startede paradoksalt nok med det modsatte krav fra de sovjetiske myndigheders side. I Moskva besøgte gymnasterne Lenins mausoleum, hvor de blev anmodet om at sænke fanen over glasmontren med Lenins balsamerede lig. Niels Bukh afslog dette, fordi »vi følte os ikke bemyndiget til på nogen måde at benytte Dannebrog til tilkendegivelse af politisk sympati«. I stedet blev Bukh enig med værterne om at nedlægge signerede bånd. Hr. Limberg ønskede, at der skulle stå »Tak til verdensrevolutionens skaber«. ⁶² Niels Bukh foreslog i stedet ordlyden: »Tak for Sovjetunionens gæstfrihed«. Hr. Limberg fandt dog denne indskrift så upassende, at båndene forblev upåtegnede. Gymnasterne opfattede Niels Bukhs reaktion på det sovjetiske pres som et tegn på hans stærke nationalfølelse. I den danske offentlighed blev myterne om Niels Bukhs kamp for Dannebrog udbredt gennem deres artikler og i interviews med dem og Niels Bukh selv efter hjemkomsten. ⁶³

Leninkulten

Den iøjnefaldende dyrkelse af Lenin gjorde et stort indtryk på gymnasterne. »Overalt ser man Lenin«, berettede Musse Gudiksen, i »fabrik-

⁶² Niels Bukh i Møns Folkeblad 3/12/31.

⁶³ F.eks. i Berlingske Tidende 17/12/31, Idrætsbladet, 9/11, 31 og N. Bukh, Årsskrift, op.cit., s. 71f.

ker, arbejdslokaler, spisesale, kontorer«. ⁶⁴ Ofte brugte gymnasterne mere eller mindre bevidst religiøse udtryk om denne dyrkelse. Folk »valfartede« til Lenins grav, den leninistiske verdensrevolution var et forsøg på »frelse« af andre lande, og »i det hele taget har man på fornemmelsen, at Lenin nærmest dyrkes som en halvgud«; Lenin blev beskrevet som én »kommunisterne dyrker som en Gud« eller slet og ret som »Ruslands Guddom«. ⁶⁵ Også negative beskrivelser af Leninkulten betjente sig af religiøse metaforer. Musse Gudiksen kaldte f.eks. sarkastisk Lenin for Sovjetborgernes »store helgen«. ⁶⁶

Leninkulten var særlig intens ved mausoleet. Jørgen Jørgensen hæftede sig ved, at på »den røde plads foran graven stod flere tusinde mennesker, og ventede på det øjeblik, da de kunne få lejlighed til at se Lenin. Det var en sær og højtidstid fuld stemning, som hvilede over rummet dybt nede under jorden«. ⁶⁷ Flensted skrev, at »andægtigt bøjer de mange repræsentanter for Ruslands nye generation de blottede hoveder som en ærbødig hyldest til deres i ordets bogstaveligste forstand forgudede befrier«. ⁶⁸ Lisbeth Lange bemærkede, at »Det er mærkeligt at se så åbenlys en tilbedelse, russerne lægger for dagen. I store skarer går de hver aften kl. 9 hen for at se Lenin«. ⁶⁹

I sin bog funderede Flensted over oplevelsen i Lenins mausoleum: »Tavse stod vi dernede. Kunne vi end ikke sympatisere med kommunismens verdensomvæltende ideer, så kunne vi dog på den anden side heller ikke sige os fri for en vis stærk følelse af respekt for denne mand, der tilsyneladende lå lyslevende foran os på sin bære«. Flensted følte sig overbevist om, at det virkelig var lykkedes for Lenin, »at føre russerne ind

⁶⁴ Musse Gudiksen i Holbæk Amts Venstreblad, 17/9, og i Fyns Stiftstidende 18/9, 31. På et af avisernes fotos står gymnastikholdet foran en kolossal plakat af Lenin, der med hele armen peger fremad mod fjerne mål (Fyns Stiftstidende, 7/10, 31). I bogen om rejsen har samme billede underteksten: »Lenins billede stødte vi på overalt, hvor vi kom frem i Rusland. Vi så det i offentlige bygninger såvel som på restaurationer og sportspladser. Her er det ophængt udenfor en fabrik«, FJ s. 60. Gymnasterne gav også opvisning på et Stadion i Moskva under et kæmpe portræt af Molotov, formanden for Folkekommisærernes Råd.

⁶⁵ Jvf. f.eks. Herdis Kierkegaard i Ålborg Amtstidende, 6/9/31 og Grete Funck i Møns Folkeblad 16/9, 31. Historikeren Morten Thing angiver i disputatsen Kommunismens Kultur den religiøse dimension som en vigtig faktor i vesterlandske kommunisters dyrkelse af Sovjetunionen. Leninkulten har uden tvivl givet en del Sovjetborgere en følelse af mening i deres liv i det stalinistiske systems dramatiske fødselsfase og i en tid, hvor regimet førte en voldsom kamp mod den russisk-ortodokse kirke.

⁶⁶ Musse Gudiksen i Fyns Stiftstidende 18/9, 31.

⁶⁷ Jørgen Jørgensen i Dybbøl Posten, 26/9/31.

⁶⁸ Flensted i Fyns Tidende, 8/9/31.

⁶⁹ Lisbeth Lange i Odder Dagblad, 15/9/31. Jvf. også Jens Boysen Møller i Søllerød Tidende, 19/9/31.

i bedre tider. Ganske vist må tilstanden derovre da have været meget slem før«. ⁷⁰

Med en kristen opdragelse i det danske landbomiljø som ballast måtte gymnasterne tage afstand fra Sovjetstatens krig mod den etablerede religion. Grete Funck mente, at når kirker blev genopbygget skete det alene for turisternes skyld, for »russerne selv bruger jo ikke kirker mere, men river flere af dem ned for at skaffe plads til lige gader og moderne bebyggelse«. ⁷¹ I Flensteds bog blev der vist et foto af Isakskirken i Leningrad, »der nu er omdannet til et antireligiøst museum« og af Vladimirkirken i Moskva, der var blevet omdannet til museum. Endvidere var der et billede af endnu en kirke, der »blev sprængt i luften for kort tid siden, fordi den måtte vige pladsen for en regeringsbygning. Da vi var i Moskva, var det gyldne tag allerede pillet af de fleste af kirkens kupler«. ⁷²

Niels Bukh udtrykte i sit årsskrift ⁷³ stærk forbitrelse over Sovjetmagtens behandling af den traditionelle religion, som han fandt var blevet erstattet af »en så hæslig propaganda, at det overgår al beskrivelse«. Han havde observeret, at »gik man ind i kirkerne, var disse enten omdannede til antireligiøse museer eller stod som næsten altfor vældige værn om de få og ængstelige gamle russere, der endnu listede ind og knælede for en kort stund«.

Flensted opsummerede i sin bog sit syn på kirkens kår i Sovjetunionen:

»Staten forbyder ikke kirkeliv, men undertrykker det indirekte. Menighederne kan få kirkerne overladt til brug for deres gudstjenester, men må til gengæld betale næsten uoverkommelige store skatter og afgifter, og tillige udøves der en storstilet propaganda imod kristendommen. Hvor sørgelig denne antireligiøse bevægelse end er, så forekommer den mig dog alligevel at være særdeles forståelig; thi for den moderne russer hører kirken uadskilleligt sammen med det gamle tvangsstyre. Hvordan befolkningens stilling virkelig er i religiøs henseende, er jeg naturligvis ganske vist ude af stand til at udtale mig om efter et så kortvarigt ophold i landet«. ⁷⁴

Ækelhed og primitivitet

Ophobningen af snavs og den lave standard i personlig hygiejne forstærkede gymnasternes følelse af det uudholdelige ved det sovjetiske

⁷⁰ FJ s. 48.

⁷¹ Møns Folkeblad, 16/9, 31.

⁷² FJ s. 44 og 60.

⁷³ Bukh op.cit., s. 67f.

⁷⁴ FJ s. 73.

samfundssystem.⁷⁵ I togene kæmpede gymnasterne for at slippe af med en utålelig dunst, for sovjetborgerne ville ikke have åbnet vinduerne, angiveligt fordi de manglede forståelse for betydningen af frisk luft og var bange for at få træk. Anna Bjerre hævdede om den russiske »folkekarakter«, at »russerne har nemlig ingen anelse om hvad renlighed er, de er født og opvokset i snavs og er som følge heraf altid – møgbeskidte rent ud sagt... Til sidst ligefrem vadede vi i skidt, og den bedste benævnelse for vort opholdsrum var »svinesti«.⁷⁶

Under rejsen til Novosibirsk kulminerede gymnasternes væmmelse, fordi urenheden havde ramt deres egne kroppe i form af skidt, dårlig mad, lopper og lus. På denne baggrund blev opholdet på hotellet oplevet som en »renselse«, ja en »genfødsel« af det sande, rene selv.⁷⁷ Lige i nærheden af hotellet befandt de »ildelugtende« og »snavsede« nødstedte mennesker sig. De blev dog ikke opfattet som ækle, men som udtryk for systemets fallit.⁷⁸ Sovjetsamfundet blev beskrevet som primitivt især på teknikken, den personlige friheds og hygiejnens område. Dertil kom oplevelsen af følelsesmæssig primitivitet.⁷⁹ Ved den anden opvisning i Moskva gav det store flertal blandt publikum »udtryk for deres øjeblikkelige følelser«. Under gymnasternes strækøvelser:

»hylede de ligefrem af latter, som om de troede at vi var ved at mule hinanden. Stillingsgymnastikken kedede dem åbenbart frygteligt, hvad de ikke undlod at give ret utvetydige udtryk for; men under vore spring og behændighedsøvelser hujede, klappede og trampede de, ellevilde af begejstring som en flok vilde mennesker. Pigernes yndefulde gymnastiske øvelser og sanglege kunne de slet ikke goutere. De lavede et mudder og et spektakel, så der ikke var til at høre

⁷⁵ Ifølge antropologen Mary Douglas er modsætningen mellem rent og urent et mentalt filter, som alle kulturer betjener sig af for at skabe orden i kaos og et fælles fortolkningsgrundlag. Hvad der defineres som rent og urent varierer imidlertid meget fra den ene kultur til den anden, jvf. *Purity and Danger*, London, 1966. Ikke kun rent/urent skillelinjen, men også oplevelsen af naturen var med til at give gymnasternes fortællinger et episk løft. Groft sagt svingede den beskidte kultur, den grimme natur og den sociale elendighed i takt.

⁷⁶ Ringkøbing Amts Dagblad, 16/9,31.

⁷⁷ Flensted i Viborg Stifts Folkeblad, 1/10, 31.

⁷⁸ Udtrykkene er Ester Skrivers i Fyns Venstreblad, 16/9, 31. Martin Andersen Nexø gav udtryk for den modsatte fortolkning af »kulakken«, idet han om en Sovjetkritisk forfatter skrev: »Egenskaber som properhed kan den sort folk ikke holde, der skal udføre – så at sige i embeds medfør så malproport arbejde som at vaske kulaken, vel nok det moralsk uappetitligste fænomen, Rusland har frembragt, ren og gøre ham menneskelig præsentabel for læseverdenen«. Fra Nexø's bog »To Verdener« fra 1933 ifølge Thing, op.cit., s. 939.

⁷⁹ Om sammenhængen mellem opfattelsen af renlighed og civilisation i den moderne kultur, se Elias, N., *Über den Process der Zivilisation*, I og II, Frankfurt, a.M., 1980 (opr. 1936).

ørenlyd. Flere af pigerne fortalte mig bagefter, at de havde været lige ved at løbe deres vej, fordi de troede, at den støjende hob ville falde dem i ryggen«. ⁸⁰

I modsætning hertil blev japanerne allerede ved første møde opfattet som rene og civiliserede bærere af et sundt samfundssystem. Gymnasterne kørte fra den sovjetiske grænse mod Shenyang i Manchuriet i en japansk »luksuriøs og grænseløst komfortabel 1.kl.s vagon... der var en forbavsende forskel, såsnart vi havde passeret grænsen. Rene Jernbanekupeer, rene mennesker, og jo længere det kom fremad blev det bedre og bedre«. I modsætning til turen på »hård klasse« til Novosibirsk var der her stillet en særlig jernbanevogn til rådighed for gymnasterne. »Vi kroede os af velvære. Rent var her, skal jeg love for – vanvittig rent – og vi nød renheden og den friske luft, nød de tilsyneladende civiliserede mennesker i rigtig påklædning – rene og soignerede«. ⁸¹ Endog i fremmede omgivelser var japanerne altså langt mere effektive i propagandens kunst end de sovjetiske myndigheder.

Kommunisterne reagerer

Gymnasternes første beretninger om rejsen var positive overfor Sovjet. Truppen var blevet hjerteligt modtaget i Leningrad, og Niels Bukh udtalte, at landet havde »verdens bedste sportspladser«. ⁸² I starten var den danske kommunistiske presse derfor venligt stemt overfor rejsen, ⁸³ men da de negative meldinger begyndte at indløbe, forstummede den. ⁸⁴

Efter hjemkomsten var truppens stærkt kritiske opfattelse af det sovjetiske samfund et hovedtema i interviews med Niels Bukh og gymnasterne. Dette opgør medførte en front mod de danske kommunister. Endnu inden hjemkomsten fremhævede Musse Gudiksen det ubegribelige i, at »noget menneske – specielt at nogen dansker kan sympatisere med disse Sovjets umenneskelige ideer. Det fatter vi i hvert fald ikke... Og helt bitre i sindet kan vi blive ved atter og atter at læse og høre, hvor Sovjetsystemet og kommunismen lovprises og forherliges«, for »hvis de voksne tænker, taler eller handler mod den kommunistiske idé gælder kun ét: Op mod

⁸⁰ FJ s. 57.

⁸¹ Musse Gudiksen i Fyns Stiftstidende, 7/10, 31.

⁸² Reuters Bureau, gengivet f.eks. i Politiken og Dagens Nyheder 17/8/31.

⁸³ Arbejderbladet 21/8,31.

⁸⁴ Efter hjemkomsten forsøgte Arbejderbladet i et interview med Jørgen Jørgensen at opmuntre til nogle positive ytringer om Sovjetunionen. Lige meget hvor vejledende spørgsmål han fik, fastholdt han dog det »knugende, tunge« indtryk af USSR, Arbejderbladet 22/12/31.

muren – foran bøssepiberne eller til tvangsarbejde i Sibiriens skove eller de underjordiske miner«. ⁸⁵

Under overskriften »Rusland er det ulykkeligste land i verden« kritiserede Niels Bukh i Berlingske Tidende landbrugspolitikken:

»Jeg har forstand på landbrug, og jeg havde ventet mig, at dette i Rusland havde gjort store fremskridt. Det har det ikke. Tværtimod. Russerne ville ikke gerne vise os deres nye metoder, men jeg forlangte det. De har slået landsbyer sammen, og indført fællesdrift, men den er dårlig og udygtig. Jeg så ved samme lejlighed, hvordan alt deres »fællesvæsen« er noget trist noget. Børnenes behandling og opdragelse f.eks. De hjem i hvilke disse børn lever, er uhyggelige, fulde af snavs og fluer... Det kollektive landbrug er en fallit, og frivilligheden i det er en illusion. Russerne var klar over, at vi slet ikke kunne beundre dem på landbrugets område, men præsidenten for Det højeste råd for fysisk opdragelse, som var vor leder, sagde trøstende, når de kommer gennem Sibirien skal de få et virkeligt dygtigt kollektivt landbrug at se... Da vi var i Sibirien ville vore værter knibe udenom. Men jeg forlangte, at se det landbrug... Men var landbruget dårligt omkring Moskva, så var det endnu værre her... Rusland er Det ulykkeligste land i verden. Der er ikke frihed på noget område, hverken i skolen, hjemmet, biografen eller nogetsteds«.

Til slut vendte Bukh sig direkte mod to af Sovjetkommunismens store vestlige forsvarere: »Jeg vil gerne have lov til at sige, at jeg slet ikke forstår Andersen Nexø's foredrag om Rusland. Bernard Shaws heller ikke«. ⁸⁶ Som konklusion på Sovjetturen skrev Bukh i Gymnastikhøjskolens årsskrift, at gjorde man i Danmark ikke noget ved »Misbrug af politisk magt, pengemagt og presse magt«, så ville jordbunden blive gødet for kommunismen, hvilket også her ville medføre et tab af »al åndsfrihed og øvrig skønhed i menneskelivet«. ⁸⁷

Aftenbladet brugte truppens beretninger som en modvægt til kommunistiske skønmalerier. Under overskriften »Og det var en anden historie« konfronterede bladet to vidt forskellige opfattelser af Sovjet-samfundet:

»Ja to gange har vi måttet mane billedet af Sovjets udsending, Hr. Lunartscharski ⁸⁸ frem, som han stod der og talte til et festklædt auditorium i København. Selv

⁸⁵ Artiklen handlede om turneen i Nordamerika, Fyns Stifttidende, 13/12,31.

⁸⁶ Interview med Niels Bukh i Berlingske Tidende 11/12,31.

⁸⁷ Op.cit., s. 70.

⁸⁸ A.V. Lunacharskiy (1875-1933), litteratur- og teaterforsker. Blev efter oktoberrevolutionen Sovjets første »undervisningsminister« (kommissær for folkeoplysning). Spillede en stor rolle i udviklingen af det sovjetiske undervisningsvæsen og var 1929-33 medlem af Den Centrale Eksekutiv Komité. Blev fra 1927 sendt udenlands på diplomatiske missioner,

ulastelig klædt og med sin billedskønne, blomstersmykkede frue i en strålende parisermodel ved sin side, medens rødblusede fylger af den hjemlige kommunistes lille garde dannede den dekorative ramme om talerstolen. Og hans hvide, velplejede hænder, hvilede på talerstolens pult – hvide og velplejede, så ingen så blodet, der dog drev fra dem fra de menneskemassakrer, som han en gang dirigerede i Kronstadt – og imellem løftede de sig og understregede den rivende ordstrøm, hvormed han skildrede lyksalighederne under Sovjetstjernen...

Thi se det hændte, at der kom en jævn dansk bondegut til Rusland. Han hed Niels Bukh... Selv en bondesøn og han kendte bondens gerning. Hvad under da, at han benyttede lejligheden til at se sig om i det land, hvor jo også landbruget efter skildringerne var undergået en hel revolution...⁸⁹

Kommunisterne blev rasende over gymnasternes og Niels Bukhs kritik af kommunismen og deres ubetingede ros til det militaristiske Japan. Aksel Larsen, der året efter skulle blive DKP's formand og folketingsmedlem, skrev om Niels Bukh, at »Den danske nationalhelt... producerede sig åbenbart som ret og slet japansk imperialistisk agent og giver derved sin systematiske nedrakning af Sovjet både baggrund og perspektiv«. Aksel Larsen sammenlignede Bukh med den konservative forfatter Henning Kehler, som efter et ophold i Sovjetunionen 1917-19 havde skrevet stærkt kritisk om landet.⁹⁰ Aksel Larsen argumenterede mod Bukh med den begrundelse, at det under zarismen var langt værre i Sovjet. Han hævdede, at Bukhs forudsætning for sin bedømmelse var, at »han har ventet at finde alt som en tro kopi af forholdene på Sydfyn... Socialt ligger Sovjetunionens landbrug langt forud for Danmarks i udvikling; hvad teknikken angår, står det måske nok ikke mål endnu, men det kommer!« Bukhs tale om »de snavsede børnehjem« afvistes, idet Aksel Larsen hævdede selv at have besøgt adskillige, og at »Børnene, dem sørges der for fremfor noget andet«. Endelig kritiseredes Bukhs udtalelser om, at det kinesiske folk var lykkeligt »under generalerne, Kuomintang og japanernes vekslende rædselsheredømme«. Hermed viser Niels Bukh sig som »en kapitalistisk indstillet iagttager«, der som sådan »anser proletarietets diktatur for en ulykke, og det gemeneste overklasseherredømme for en lykke for befolkningen«. Aksel Larsens karakteristik af Bukh som en »japansk imperialistisk agent« førte ham til sidst til følgende trussel: »Og vi skal vurdere ham derefter«.⁹¹

og var 1930-32 sammen med Litvinov Sovjets repræsentant i Folkeforbundet, Jvf. *Who Was Who in the USSR*, Metuchen New Jersey, USA, 1972 og *The Blackwell Encyclopedia of the Russian Revolution*, Oxford, 1988.

⁸⁹ Aftenbladet 11/12/31. Dernæst fulgte et uddrag fra interviewet i Berlingske Tidende.

⁹⁰ Russiske kroniker: 1920, Thing.

⁹¹ »Niels Bukh arm i arm med Henning Kehler«, Arbejderbladet 22/12/31.

Konklusion

De tre ugers ophold i Sovjetunionen gav den danske offentlighed især landboerne glimt af centrale dele af det fremvoksende stalinistiske system; den første femårsplan, tvangskollektiviseringen, kulakforfølgelsen, spionagesystemet, propagandaen, præstationsdyrkelsen i industrien og Leninkulten. Beredtheden til overalt at se det negative i Sovjetsamfundet medførte, at gymnasterne punktvis gav en forbløffende præcis beskrivelse af det system, som var under opbygning – målt med den nutidige historieforsknings alen. Under turen voksede de rejsendes negative bedømmelse af Sovjetsamfundet, i takt med det de oplevede. Dog udtrykte Flensted sig med større forsigtighed og med stor forståelse for den problematiske arv fra zartiden.

En konsekvent sammenkædning af tvangskollektivisering og kulakforfølgelse, ville have givet gymnasterne fornemmelse for de ufattelige konsekvenser af det mest brutale statslige overgreb på en bondebefolkning i det 20. århundredes historie, med dertil hørende mest dramatiske fald i levestandarden på kortest mulig tid. Gymnasternes informationer kunne sammen med andre kritiske meldinger give landboernes udbredte antikommunisme kød og blod.⁹² Det har uden tvivl virket ekstra stærkt på gymnasterne og deres landbolæsere, at ofrene for den stalinistiske politik mest var »jævne, arbejdsprægede bønder«.⁹³

På samme tid som gymnasterne informerede de danske landboere om sovjetisk landbrug, propagerede den verdensberømte sovjetiske biolog, botanist og genetiker N.I. Vavilov i København for den sovjetiske landbrugspolitik. Fra 1929 til 1935 var han leder af Videnskabernes Selskab i USSR, og i en avis hed det allerede i overskriften beundrende: »Professor Vavilov udtaler sig til en af vores medarbejdere om den kæmpemæssige udvikling i Sovjetrusland«. Avisen angav, at Vavilov var leder af det afsnit af femårsplanen, som omfatter landbruget. I flere danske aviser blev Vavilovs udtalelser refereret ukritisk.⁹⁴ Pressens positi-

⁹² Antikommunismen har ikke været norm blandt de kulturradikale, mangen en socialdemokratisk arbejder og selvfølgelig ikke kommunisterne. Ikke kun ideologier, men også »modideologier« som antikommunismen er historisk foranderlige. Den danske antikommunisme voksede gennem 1930'erne med Moskva-processerne, overfaldet på Polen, Hitler-Stalin pagten og Vinterkrigen mod Finland, som ramte et af de nordiske »broderfolk«. Antikommunismen næres både af den »indre og den ydre fjende«, så man kan tale om en tæt sammenvævet intern og ekstern form for antikommunisme.

⁹³ Fj s. 51. Denne kobling blev ikke foretaget eksplicit i materialet. Der har været tale om en ubevidst identifikation, som har vist sig ved en meget stor interesse for landbruget og de nødstedtes kår.

⁹⁴ Se »Presseklip, Jordomrejsen 1931«, Arkivet på Gymnastikhøjskolen i Ollerup. Professor Vavilov benægtede under besøget, at der blev lagt pres på videnskabsmændene for at

ve reaktioner på Vavilovs besøg viser, at der selv i landbokredse kunne fremføres propagandistiske synspunkter om »det ny Sovjet«, ikke mindst i en periode præget af store omvæltninger og dermed mangel på viden, om hvad der egentlig foregik. Det er på denne baggrund, at gymnasternes dystre beskrivelser må tillægges betydning for den danske opinionsdannelse.

Gymnasternes fragmentariske billede af Sovjetunionen er ikke et udtryk for en mangelfuld analyseevne hos de ret unge mennesker. De fulde konsekvenser af det de så, var endnu i sin vorden. Historikerens rekonstruktion og forsøg på et helhedsbillede mange år efter begivenhederne hviler på en distance, kildekombination og kendskab til processens resultater, som er uden for de historiske observatørers rækkevidde.

Turen til Sovjetunionen har forstærket elementer i danskernes og især landboernes opfattelse af deres nationale identitet. Sovjetsamfundet blev brugt til en negativ karakteristik af danskhed, til en bekræftelse af hvad vi ikke er, eller ikke ønsker at være; primitive, urene, syge, fattige, politiserede, klasseopdelte, underkuede og ofre for propaganda. Gymnasternes negative oplevelse af Sovjetsamfundet var indlejret i en massiv afsky for dets urenlighed. En dimension der er blevet befæstet gennem deres billede af sig selv som bærere af dansk legemshygiejne.

I den danske offentlighed blev det uden tvivl oplevet som et tegn på anerkendelse af dansk kultur, at det ellers så lukkede Sovjet i den kaotiske tid omkring den første femårsplan åbnede grænserne for et dansk gymnastikhold. I Danmark blev myterne om Niels Bukhs kamp for retten til selv at bestemme over, hvornår og hvordan Dannebrog skulle fremvises en brik i dyrkelsen af national stolthed.

Det sovjetiske regime fik ikke nogen særlig propagandaeffekt ud af de danske gymnasters rejse over for den danske offentlighed. Ganske vist var rejsen udtryk for en lille åbning i Sovjetunionens sportslige isolation, men denne gevinst blev udhulet af gymnastiktruppens negative Sovjetbillede. Mødet med de subsistensløse bønder viser, at det stalinistiske styre på dette tidspunkt slet ikke magtede at få propagandaen til at fungere optimalt. Graden af nød og kaos var ganske enkelt for omfattende til at kunne skjules. Dog gav gymnasternes imponerthed over

få dem til at slutte op om kommunismen. I løbet af 1930'erne var han modstander af den sovjetiske videnskabs ensretning under den sovjetiske (pseudo)videnskabsmand Lysenko. I 1940 blev han sendt i koncentrationslejr, og i 1943 døde han under et fængselsophold. Hans besøg kan sammenkædes med samtidige oplysninger i den danske presse om, at femårsplanen var løbet ind i alvorlige vanskeligheder, hvilket bl.a. viste sig ved, at de store vestlige lande vægrede sig ved at give kreditter til den ophedede sovjetiske økonomi, jvf. Holbæk Amts Venstreblad, 6/10, 31.

sværindustriens faktiske fremgang⁹⁵ og nogle gymnasters tro på kollektiviseringens frivillighed regimet en lille reklamegevinst. Rejsen har ikke medvirket til en legitimering af Sovjetkommunismen overfor den sovjetiske befolkning,⁹⁶ primært fordi Niels Bukh insisterede på selv at bestemme over symbolbrugen af det danske flag, og måske som et resultat heraf fordi der ikke var den store publikumsopbakning.

Når de sovjetiske myndigheder var interesseret i dansk gymnastik, kan det skyldes Niels Bukhs betoning af på ganske kort tid at kunne skabe »supermennesker« ud af almindelige unge mænd og kvinder. Bukhs gymnaster lignede meget godt den sovjetiske agit-propkunst »ranke, frie arbejder... muskelstærk og solbrunet«, som afbilledes i kontrast til »gamle, krumbøjede bønder, der stod og trådte i skægget«.⁹⁷ Kunne det lykkes på ganske kort tid at fysisk grundforbedre den sovjetiske ungdom, ville det uden tvivl have myndighedernes interesse. Det højeste råd for fysisk opdragelse gennemførte da også en undersøgelse af gymnasternes fysiske tilstand.⁹⁸

En undersøgelse af udbredelsen af dansk gymnastik i Sovjetunionen er ikke forsøgt i denne analyse. De danske gymnaster kom til Sovjetunionen på et tidspunkt, hvor den sovjetiske sportskultur var under voldsom forandring. Faktisk fik hele det sovjetiske sportssystem sin grundlæggende struktur i begyndelsen af 1930'erne. Invitationen af Niels Bukh var et led i regimets forsøg på at udvikle en ny politik på bevægelseskulturens område.⁹⁹ I 1931 indførtes det vigtigste instrument i bredde-sporten, det såkaldte GTO-system (»Rede til Arbejde og Forsvar«). Dette

⁹⁵ Femårsplanens prioritering af kvantitative mål førte dog til det paradoksproblem, at virksomhederne kunne (over)opfylde deres måltal, uden nødvendigvis at tage hensyn til aftagernes behov, f.eks. ved produktionen af alt for store, men tunge søm.

⁹⁶ Ved turens begyndelse var de sovjetiske myndigheder tilsyneladende interesseret i at udbrede kendskabet til de danske gymnasters besøg. Flensted berettede, at der fra regeringen i Moskva var indløbet følgende telegram til redaktionen af »Den røde avis i Leningrad«: »Unionen interesserer sig stærkt for Niels Bukhs gymnastikopvisninger. Skriv fyldigt om dem«, FJ s.36. Avisen der henvises til var givetvis Røde Stjerne, de væbnede styrkers avis. Pravda og Izvestija blev ikke udgivet i Leningrad (jvf. Bent Jensens kommentar, op.cit). Myndighedernes interesse for gymnastiktruppen kølnedes uden tvivl efterhånden, som indberetninger om dens politiske holdninger indløb.

⁹⁷ FJ s. 41. Det er paradoksalt, at de turnerende danske gårdmandsønner langt mere lignede propagandaens idealiserede arbejder end deres klassefæller i Sovjet, men det var uden tvivl derfor de var inviteret.

⁹⁸ FJ s. 68.

⁹⁹ Den eksperimenterende sovjetiske kropskultur var under hårdt pres fra den stalinistiske ensretning. Allerede i 1925 frasagde Partiet sig de eksperimenterende hygiejnikeres synspunkter, og en del af lederne blev beskyldt for trotskisme. Den anden store kulturbevægelse, Proletkult, blev forbudt i 1932, og de fleste af dets ledere dræbt de kommende år. De to bevægelser satte sig dog kraftige spor i den sovjetiske sportspolitikens betoning af masseidræt, brugen af massekoreografier og i produktionsgymnastikken.

system satte mål for basale færdigheder i en række idrætsgrene, som udøvere kunne opnå guld- eller sølvmærke i. I 1933 vedtog regeringen at gøre gymnastikken til den grundlæggende disciplin i sportsbevægelsen og skoleidrætten. Bukhs gymnastik kan have indgået i denne udvikling, men det er vanskeligt at eftervise, fordi den ultranationalistiske bølge i Sovjetunionen efter anden verdenskrig medførte en oversættelse af udenlandsk sportsterminologi til russisk. Niels Bukhs grundbog om gymnastik var i 1931 udkommet i to oplag i Sovjetunionen, og det er meget tænkeligt, at hans gymnastik blev inkorporeret som opvarmningsgymnastik til sportsudøvelse.¹⁰⁰ De gentagne forlydender om, at Det højeste råd for fysisk opdragelse havde bedt Bukh om at sende to af sine gymnastiklærere til at undervise på Statshøjskolen for legemsøvelser i Leningrad blev aldrig realiseret. Ej heller planer om at sende et større antal russiske gymnastiklærere på kursus på gymnastikhøjskolen i Ollerup.

Niels Bukh og hans gymnaster blev gennem verdensturneen i 1931 og »Den nordiske olympiade« i Ollerup i 1935 et nationalsymbol. Den antikommunisme han fik forstærket gennem Sovjetrejsen, blev et led i hans begejstring for den nazistiske magtovertagelse i Tyskland et par år senere. De danske kommunisters had til Bukh blev befæstet gennem de samme to begivenheder, og kulminerede da det efter befrielsen lykkedes ikke mindst for dem, at få ham stemplet som landsforræder i brede dele af den danske befolkning. Aksel Larsens trussel blev altså ført ud i livet, omend ikke uden kraftig assistance fra Niels Bukh selv.

Rejsen til Sovjet er et eksempel på, at forestillingen om at sport og politik er fundamentalt adskilte områder ikke holder stik. Niels Bukh og hans gymnaster kunne uden tvivl have sikret hans gymnastik en større udbredelse i Sovjet, hvis de havde været villige til at lade sig bruge i propagandaens tjeneste. Deres politiske væmmelse var dog alt for markant. De mere eller mindre totalitære regimer, som er villige til at ofre ressourcer på store idrætsturneer, vil i reglen kræve noget til gengæld. Er man ikke villig til at betale denne pris – hvilket gjaldt de danske gymnaster i Sovjet – kommer man til at fremstå politisk negativt. Lykkes det regimet at fremvise sin glansfulde overflade, og bliver man overvældet af sin egen succes, bliver man let (mis)brugt politisk – sådan gik det, da de danske gymnaster rejste videre til Japan, men det er en anden historie.

¹⁰⁰ I Flensteds bog hævdes det, at chefen for Den røde hærs sportslige afdeling, Hr. Kalpuss, allerede havde »arbejdet noget med Niels Bukhs gymnastik«, FJ. s. 58.

SUMMARY

*Sport and International Politics**Danish gymnastics encounter Stalinism in its formative years*

The year 1931 marks a turning-point in Danish motion culture. In the late summer of that year a troupe of Danish gymnasts under the leadership of Niels Bukh set out on a tour that would make Danish gymnastics known throughout large areas of the world. It was a dramatic year, during which the Soviet Union under Stalin was undergoing forced collectivisation and felt the results of the first Five Year Plan. The three-week stay in the USSR provided a wide section of the Danish public with access to a diversity of observations of numerous elements of the emerging Stalinist system. These included the first Five Year Plan, forced collectivisation, the persecution of the *kulaks*, the system of espionage, the propaganda machine, the worship of industrial performance and the cult of Lenin. This article focuses on the following questions: How was sport (i.e. Danish gymnastics) connected with politics in the heavily politicised Stalinist atmosphere? What picture of Soviet society did the gymnasts present to the Danish public in 1931? What picture of Danish national identity was manifest and how was it shaped by this encounter with the »alien« world? An English version of the article is planned to be published in *European Journal of History, Quarterly*.